

**MODEL PENTAKSIRAN RISIKO BANJIR PASCA
GEMPA BUMI DI KOTA BELUD, SABAH**

KAMILIA BINTI SHARIR

**TESIS INI DISERAHKAN UNTUK MEMENUHI
KEPERLUAN PENGIJAZAHAN IJAZAH DOKTOR
FALSAFAH**

**FAKULTI SAINS DAN SUMBER ALAM
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH**

2022

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
BORANG PENGESAHAN STATUS TESIS

JUDUL : **MODEL PENTAKSIRAN RISIKO
BANJIR PASCA GEMPA BUMI DI KOTA BELUD,
SABAH**

IJAZAH : **DOKTOR FALSAFAH SAINS BUMI**

BIDANG : **GEOLOGI**

Saya **KAMILIA BINTI SHARIR**, Sesi **2018-2022**, mengaku membenarkan tesis Doktor ini disimpan di Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut:-

1. Tesis ini adalah hak milik Universiti Malaysia Sabah
2. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat salinan untuk tujuan pengajian sahaja.
3. Perpustakaan dibenarkan membuat salinan tesis ini sebagai bahan pertukaran antara institusi pengajian tinggi.

4. Sila tandakan (/):

SULIT

(Mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau kepentingan Malaysia seperti yang termaktub di dalam AKTA RAHSIA 1972)

TERHAD

(Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan dijalankan)

TIDAK TERHAD

Disahkan Oleh,

KAMILIA BINTI SHARIR
DS1811006T

(Tandatangan Pustakawan)

Tarikh: 14 September 2022

Prof. Madya Dr. Rodeano Bin Roslee
Penyelia

PENGAKUAN

Saya mengaku bahawa Tesis Doktor Falsafah ini merupakan hasil usaha dan kerja saya sendiri, melainkan petikan dan ringkasan yang setiap satunya saya telah jelaskan sumbernya.

21 Jun 2022

Kamilia Binti Sharir

DS1811006T

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGESAHAN

NAMA : **KAMILIA BINTI SHARIR**
NO MATRIK : **DS1811006T**
TAJUK : **MODEL PENTAKSIRAN RISIKO BANJIR PASCA
GEMPA BUMI DI KOTA BELUD, SABAH**
IJAZAH : **DOKTOR FALSAFAH SAINS BUMI**
BIDANG : **GEOLOGI**
TARIKH VIVA : **21 JUN 2022**

DISAHKAN OLEH:

 PENYELIA
Prof. Madya Dr Rodeano Bin Roslee

UMMS Tandatangan
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGHARGAAN

Syukur Alhamdulillah terhadap Allah S.W.T tuhan sekalian alam atas segala rahmat yang dicurahkan dari segi kesihatan, masa dan kematangan fikiran untuk menyiapkan kajian ini. Jutaan terima kasih yang tidak terhingga saya ucapkan kepada penyelia utama Prof. Madya Dr. Rodeano Roslee atas bimbingan, teguran dan nasihat yang sangat berguna dan banyak membantu menguatkan lagi semangat saya untuk menyiapkan kajian ini. Terima kasih kerana banyak membuka ruang dan peluang untuk saya menimba ilmu dan meningkatkan pengalaman dalam bidang ini.

Terima kasih juga diucapkan kepada Fakulti Sains dan Sumber Alam, Universiti Malaysia Sabah khususnya Pusat Kajian Bencana Alam (NDRC) kerana menyediakan tempat untuk saya menjalani kajian ini. Tidak dilupakan kepada pihak Universiti Malaysia Sabah atas tawaran biasiswa Skim Bantuan Pascasiswazah serta geran penyelidikan SDK 0012-2017 dan GUG 0303-2/2018 yang banyak membantu dari segi sokongan kewangan dalam menjalankan kajian ini.

Saya ingin mengucapkan ribuan terima kasih kepada pegawai-pegawai dari Jabatan Pengairan dan Saliran, Sabah (bahagian hidrologi) (JPS), Jabatan Mineral dan Geosains Malaysia (JMG), Jabatan Ukur dan Pemetaan Malaysia (JUPEM), Pejabat Tanah Daerah Kota Belud dan Angkatan Pertahanan Awam Malaysia cawangan Kota Belud (APM) kerana membantu saya dari segi penyediaan data dan peta-peta yang berkaitan.

Penghargaan ini juga saya tujukan khas kepada keluarga tercinta iaitu bapa Tuan Hj. Sharir Othman, ibu Puan Hjh. Ashanah Ismail, suami En Muhammad Shakirin Uzir, anak Kayden Muhammad Shakirin serta kakak Puan Hjh. Khizran Sharir dan ahli keluarga yang lain yang banyak memberi sokongan, pengorbanan, kerjasama dan kesabaran dalam mengharungi liku-liku cabaran sepanjang pengajian penyelidikan Doktor Falsafah (PhD). Mereka sentiasa menitipkan doa untuk keberkatan saya di sini. Mereka juga banyak menyokong saya dari segenap aspek kerohanian, kewangan dan bimbingan terhadap tekanan kerja. Tanpa mereka sukar bagi saya menghadapi hari-hari yang penuh dengan cabaran ini. Moga jasa baik mereka akan diganjari dengan kurniaan Allah yang tidak ternilai harganya.

Sebelum menutup bicara, saya ingin menyampaikan sekalung terima kasih kepada sesiapa sahaja yang terlibat secara langsung dan tidak langsung sepanjang tempoh penyelidikan ini dijalankan. Jasa dan budi kalian amatlah saya hargai dan diucapkan dengan jutaan terima kasih. Sesungguhnya hanya Allah yang dapat membalasnya.

Kamilia Binti Sharir
21 Jun 2022

ABSTRAK

Matlamat utama kajian ini adalah untuk membangunkan sebuah model Pengurusan Bahaya dan Risiko Banjir (FRM) yang praktikal dan komprehensif di kawasan Kota Belud, Sabah. Terdapat lima komponen penting dalam FRM iaitu pentaksiran bahaya, pendedahan elemen berisiko dan kemudahterancaman, analisis risiko, penilaian risiko dan mitigasi risiko. Pentaksiran Bahaya Banjir (FHAs) dihasilkan melalui gabungan dua pendekatan berbeza iaitu dengan analisis limpahan banjir dan indeks kerentanan banjir. Pendekatan secara hidrodinamik (model HEC-RAS) digunakan untuk menghasilkan Peta Limpahan Banjir berdasarkan tempoh ulangan banjir yang berbeza. Indeks Kerentanan Banjir pula dijana secara statistik-bivariat (model Nisbah Kekerapan) dan heuristik (model AHP) berdasarkan enam parameter terpilih iaitu ketumpatan saliran, penampunan saliran, guna tanah, ketinggian topografi, indeks kelembapan topografi dan litologi. Hasil analisis yang mempunyai nilai validasi tertinggi di antara kedua model ini akan digabungkan dengan peta limpahan banjir bagi menjana peta FHAs. Pengenalpastian Elemen Berisiko Banjir (FREI) dikenal pasti secara nyata (melalui jejak bangunan dan jenis jaringan jalan raya) atau tidak nyata (dilakukan secara soal selidik di lapangan). Peta Ketumpatan Fizikal dihasilkan dari data jejak bangunan dan jaringan jalan raya untuk menggambarkan elemen berisiko pada skala rantau. Selanjutnya adalah Pentaksiran Kemudahterancaman Banjir (FVAs) yang dihasilkan melalui integrasi antara parameter kemudahterancaman (V) (fizikal, sosial dan persekitaran) dan FREI. Gabungan ketiga-tiga komponen (FHAs, FREI dan FVAs) ini akan menghasilkan Peta Analisis Risiko Banjir (FRAn) di kawasan kajian. Akhir sekali, Penilaian Risiko Banjir (FREv) dan cadangan mitigasi yang sesuai sama ada melalui pendekatan struktur atau bukan struktur dapat disyorkan. Dapatan kajian menunjukkan bahawa hasil peta FHAs mempunyai nilai validasi dalam kategori baik iaitu 88.4%. Bagi hasil FREI pula, ketumpatan elemen berisiko tinggi terletak berhampiran dengan sungai utama iaitu Sg. Kadamaian, Sg. Wariu, Sg. Tempasuk, Sg. Abai dan Sg. Gurong-Gurong. Hasil peta FVAs menunjukkan sebahagian besar dari kawasan kajian dalam kategori kemudahterancaman sangat sederhana iaitu 55.07% ($\sim 108.49\text{km}^2$) dan tiada kawasan mempunyai nilai kemudahterancaman dalam kategori sangat tinggi. Hasil FRAn menunjukkan bahawa kawasan-kawasan dalam darjah bahaya dan kemudahterancaman banjir yang tinggi turut mempunyai darjah risiko banjir yang tinggi seperti di Padang Pekan, Kg Lilud, Kg Sangkir, Kg Jawi-jawi, Kg Kota Bunga, Kg Limatok dan Kg Tamau dan begitu juga sebaliknya. FREv mendedahkan tahap kesiapsiagaan dan kedayatahan penduduk perlu ditingkatkan.

Kata kunci: Pentaksiran bahaya, risiko, banjir, pasca-gempa bumi

ABSTRACT

POST-EARTHQUAKE FLOOD RISK ASSESSMENT MODEL IN KOTA BELUD, SABAH

The main objective of this study is to develop a practical dan comprehensive Flood Hazard and Risk Management (FRM) model in Kota Belud, Sabah. There are five important components in the FRM namely hazard assessment, exposure of element-at-risk, and vulnerability, risk analysis, risk assessment and risk mitigation. Flood Hazard Assessment (FHAs) is produced by combining two different approaches: analysing flood inundation areas and flood susceptibility indexes. A hydrodynamic approach (HEC-RAS model) generated the Flood Inundation Maps based on different return periods. The Flood Susceptibility Index was generated statistically bivariate (Frequency Ratio model) and heuristically (AHP model) based on six selected parameters namely drainage density, drainage proximity, land use, topographic elevation, topographic wetness index, and lithology. The results of the analysis with the highest validation value between these two models will be combined with the flood inundation map to generate a map of FHAs. Flood Risk Elements Identification (FREI) was identified tangible (through building footprints and road network types) or in tangible (conducted by field questionnaires). The Physical Density Map is then derived from the building footprint, and road map across to best depict the element-at-risk on a regional scale. The Flood Vulnerability Assessment (FVAs) was produced by integrating vulnerability parameters (V) (physical, social, and environmental) and FREI. The combination of these three components (FHAs, FREIs and FVAs) will produce a Flood Risk Analysis Map (FRAn) in the study area. Finally, Flood Risk Evaluation (FREv) and appropriate mitigation measures either through structural or non-structural approaches can be recommended. The research findings shows that the results of the FHAs map had a high validation value of 82.13%. As for FREI results, the high density of elements at risk is located near the main river namely Sg. Kadamaian, Sg. Wariu, Sg. Tempasuk, Sg. Abai and Sg. Gurong-Gurong. The results of the FVA map show that most of the study area is in the category of moderate vulnerability which is 55.07% (~ 108.49km²) and no area had a vulnerability as very high category. FRAn results indicate that areas with a high degree of flood hazard and vulnerability also have a high degree of flood risk like in Padang Pekan, Kg Lilud, Kg Sangkir, Kg Jawi-jawi, Kg Kota Bunga, Kg Limatok dan Kg Tamau and vice versa. FREv revealed the level of preparedness and resilience of the population needs to be increased.

Keywords: hazard assessment, risk, flood, post-earthquake

SENARAI KANDUNGAN

	Halaman
TAJUK	i
PENGAKUAN	ii
PENGESAHAN	iii
PENGHARGAAN	iv
ABSTRAK	v
<i>ABSTRACT</i>	vi
SENARAI KANDUNGAN	vii
SENARAI JADUAL	xi
SENARAI RAJAH	xiv
SENARAI FOTO	xviii
SENARAI SINGKATAN	xix
SENARAI LAMPIRAN	xxii
BAB 1 PENGENALAN	
1.1 Pendahuluan	1
1.2 Konsep	3
1.3 Permasalahan Kajian	3
1.4 Persoalan Kajian	5
1.5 Objektif Kajian	6
1.6 Kepentingan Kajian	6
1.7 Limitasi Kajian	7
1.8 Sumbangan Kajian	7
1.9 Struktur Kajian	8
BAB 2 KAJIAN KEPUSTAKAAN	
2.1 Pendahuluan	10
2.2 Pengenalpastian Bahaya Banjir	10
2.2.1 Definisi Banjir	12
2.2.2 Jenis Banjir	13

2.2.3	Mekanisme Pencetus Banjir	15
2.2.4	Banjir Di Malaysia	18
2.3	Prinsip Pentaksiran Risiko Banjir	33
2.3.1	Analisis Bahaya Banjir	34
2.3.2	Pendedahan Elemen Berisiko Banjir	52
2.3.3	Kemudahterancaman Banjir	53
2.3.4	Penilaian Dan Pentaksiran Risiko Banjir	56
2.4	Mitigasi Dan Sistem Pengurusan Banjir Di Malaysia	58
2.4.1	Mitigasi Secara Struktur	58
2.4.2	Mitigasi Secara Bukan Struktur	59
2.5	Rumusan	61

BAB 3 BAHAN DAN KAEDAH KAJIAN

3.1	Pendahuluan	63
3.2	Pentaksiran Bahaya Banjir (Fasa 1)	65
3.2.1	Penyediaan Pangkalan Data	66
3.2.2	Analisis Kekerapan Banjir	69
3.2.3	Pemilihan Parameter Banjir	75
3.2.4	Analisis Dan Pentaksiran Bahaya Banjir	78
3.3	Penganggaran Risiko Banjir (Fasa 2)	92
3.3.1	Pengenalpastian Elemen Berisiko Banjir	92
3.3.2	Pentaksiran Kemudahterancaman Banjir	97
3.4	Pentaksiran Risiko Banjir (Fasa 3)	105
3.5	Mitigasi Banjir (Fasa 4)	108
3.6	Rumusan	109

BAB 4 GEOGRAFI DAN GEOLOGI

4.1	Pendahuluan	110
4.2	Geografi Kawasan Kota Belud	110
4.2.1	Demografi	111
4.2.2	Iklim	113
4.3	Geologi Dan Geomorfologi Kawasan Kota Belud	115
4.3.1	Geologi	117

4.3.2	Topografi	119
4.3.3	Saliran Dan Banjir	122
4.4	Rumusan	140

BAB 5 PENTAKSIRAN BAHAYA BANJIR

5.1	Pengenalan	143
5.2	Analisis Kekerapan Banjir	144
5.2.1	Siri Maksimum Tahunan	144
5.2.2	Taburan Kekerapan Banjir	147
5.2.3	Model Ujian Kebagusan Penyuaian	150
5.2.4	Tempoh Ulangan Banjir (Ari)	151
5.3	Analisis Faktor Penyumbang Banjir	153
5.3.1	Taburan Banjir	153
5.3.2	Peta Tematik Terbitan	157
5.3.3	Pemilihan Faktor	175
5.4	Analisis Limpahan Banjir: Hidrodinamik	176
5.4.1	Hidrograf Bagi Tempoh Ulangan Banjir (Ari) Berbeza	177
5.4.2	Penentuan Model Dan Pengesahsahihan Model	179
5.4.3	Peta Limpahan Banjir	182
5.5	Analisis Kerentanan Banjir: Heuristik & Statistik	190
5.5.1	Model Proses Analitikal Berhierarki (Ahp)	192
5.5.2	Model Nisbah Kekerapan (Fr)	196
5.5.3	Pengesahsahihan Model	200
5.6	Pentaksiran Bahaya Banjir	202
5.6.1	Peta Bahaya Banjir	203
5.7	Perbincangan	207

BAB 6 PENGENALPASTIAN ELEMEN BERISIKO DAN PENTAKSIRAN KEMUDAHTERANCAMAN BANJIR

6.1	Pengenalan	214
6.2	Pendedahan Elemen Berisiko	214
6.2.1	Pengenalpastian Elemen Berisiko Nyata (Kajian Rantau)	215
6.2.2	Pengenalpastian Elemen Berisiko Tidak Nyata (Kajian Kes)	221

6.3	Kemudahterancaman Banjir	228
6.3.1	Analisis Kemudahterancaman Fizikal (Vf)	229
6.3.2	Analisis Kemudahterancaman Sosial (Vs)	232
6.3.3	Analisis Kemudahterancaman Persekitaran (Ve)	235
6.3.4	Pentaksiran Kemudahterancaman Banjir (V)	238
6.4	Perbincangan	245
6.4.1	Pendedahan Elemen Berisiko	245
6.4.2	Pentaksiran Kemudahterancaman Banjir	248

BAB 7 PENTAKSIRAN RISIKO DAN KONSEP MITIGASI BANJIR

7.1	Pengenalan	251
7.2	Pentaksiran Risiko Banjir	252
7.2.1	Penganggaran Risiko Banjir	252
7.2.2	Penilaian Risiko Banjir	256
7.3	Perbincangan	258
7.3.1	Penganggaran dan Penilaian Risiko Banjir	258
7.3.2	Cadangan Mitigasi Banjir	260

BAB 8 PERBINCANGAN DAN KESIMPULAN

8.1	Pengenalan	264
8.2	Kesimpulan	265
8.3	Cadangan Kajian Lanjutan	268

RUJUKAN	269

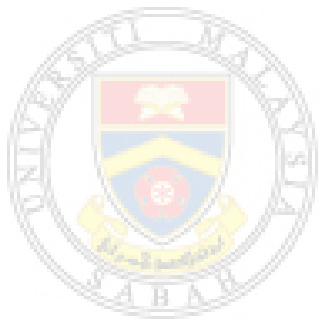
LAMPIRAN	298

SENARAI JADUAL

	Halaman
Jadual 2.1: Jenis dan penyebab banjir di Malaysia.	15
Jadual 2.2: Maklumat kejadian banjir di Malaysia tahun 2016-2017.	20
Jadual 2.3: Sejarah kejadian banjir besar di Malaysia dari 1926-2021.	20
Jadual 2.4: Data banjir yang berlaku di Kota Belud tahun 2015-2016.	25
Jadual 2.5: Keluasan sungai yang terjejas akibat gempa bumi.	27
Jadual 2.6: Bacaan paras banjir di stesen tolok lurus Sg. Tempasuk.	31
Jadual 2.7: Lokasi sensor S.A.I.F.O.N yang di sekitar sungai-sungai utama.	32
Jadual 2.8: Kelebihan dan kelemahan pendekatan pemodelan banjir.	45
Jadual 2.9: Perbezaan jenis kaedah statistik dan model yang digunakan.	49
Jadual 2.10: Peranan peta bahaya banjir kepada pihak berkepentingan.	51
Jadual 2.11: Langkah mitigasi secara struktur yang di amalkan di Malaysia.	60
Jadual 2.12: Pelan mitigasi secara bukan struktur di Malaysia.	61
Jadual 3.1: Ringkasan sumber data/bahan yang digunakan dalam kajian ini.	67
Jadual 3.2: Nilai Y_n dan S_n dalam Taburan Gumbel (EV Jenis I).	71
Jadual 3.3: Nilai signifikan alfa yang digunakan dalam ujian KS.	74
Jadual 3.4: Pengelasan bagi setiap peta tematik terbitan.	77
Jadual 3.5: Perbezaan proses aliran mantap dan aliran tidak mantap.	79
Jadual 3.6: Nilai koefisien Manning untuk jenis guna tanah yang berbeza.	83
Jadual 3.7: Pengelasan keluasan bawah lengkungan (AUC).	91
Jadual 3.8: Keterangan bagi setiap sub-parameter kemudahterancaman banjir yang dinilai.	99
Jadual 4.1: Anggaran penduduk di daerah Kota Belud.	112
Jadual 4.2: Ringkasan taburan hujan bulanan di kawasan kajian.	114

Jadual 4.3:	Maklumat asas lembangan sungai utama di kawasan kajian.	125
Jadual 4.4:	Kategori Keamatan Hujan dalam tempoh sejam.	135
Jadual 4.5:	Ketebalan endapan fluvial bagi setiap lubang gerudi.	140
Jadual 5.1:	Analisis deskriptif data luahan sungai di kedua-dua stesen hidrologi.	146
Jadual 5.2:	Rumusan pengiraan kaedah taburan Gumbel menggunakan teknik plot Weibull bagi untuk mendapatkan taburan kekerapan banjir.	147
Jadual 5.3:	Keputusan ujian kebagusan penyuaian taburan kebarangkalian Gumbel bagi kedua-dua stesen hidrologi.	151
Jadual 5.4:	Tempoh ulangan banjir bagi kedua-dua stesen hidrologi.	152
Jadual 5.5:	Lokasi <i>Hot-Spot</i> banjir.	154
Jadual 5.6:	Keluasan setiap kelas bagi data maklumat hidrologi.	158
Jadual 5.7:	Keluasan setiap kelas bagi data maklumat geomorfometrik.	163
Jadual 5.8:	Peratus keluasan dalam kelas litologi.	168
Jadual 5.9:	Peratus keluasan dalam kelas guna tanah.	173
Jadual 5.10:	Keputusan analisis Khi-kuasa dua.	176
Jadual 5.11:	Puncak luahan banjir di kedua-dua stesen hidrologi.	178
Jadual 5.12:	Bacaan tolok lurus banjir di beberapa lokasi.	183
Jadual 5.13:	Nilai pemberat bagi setiap model (AHP dan FR).	191
Jadual 5.14:	Matriks berpasangan untuk model kerentanan banjir (AHP).	192
Jadual 5.15:	Nilai Eigen untuk parameter banjir yang berbeza.	192
Jadual 5.16:	Nilai pemberat yang digunakan dalam model FR.	197
Jadual 5.17:	Nilai indeks baharu yang diberikan pada lapisan peta limpahan banjir dan peta kerentanan banjir.	203
Jadual 5.18:	Tahap bahaya banjir bagi lokasi di sekitar kawasan kajian.	205
Jadual 6.1:	Bahagian A – latar belakang responden.	223
Jadual 6.2:	Bahagian B – persepsi responden.	224
Jadual 6.3:	Bahagian C – tahap kesedaran responden.	226
Jadual 6.4:	Bahagian D – kesiapsiagaan dan tindakan responden.	227
Jadual 6.5:	Kesimpulan hasil parameter kemudahterancaman.	239

Jadual 6.6:	Penerangan bagi setiap ciri-ciri kemudahterancaman.	242
Jadual 7.1:	Rumusan indeks risiko banjir.	253
Jadual 7.2:	Keterangan bagi setiap tahap risiko banjir.	255

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI RAJAH

	Halaman
Rajah 2.1: Kawasan berwarna hitam merupakan kawasan mudah banjir.	21
Rajah 2.2: Rekod bilangan kejadian banjir di Kota Belud.	23
Rajah 2.3: Taburan gempa bumi dan gempa susulan (1897 – 2021).	24
Rajah 2.4: Lakaran lembangan sungai di sekitar kaki Gunung Kinabalu.	27
Rajah 2.5: Kawasan tanah runtuh di sekitar Gunung Kinabalu.	28
Rajah 2.6: Kawasan tanah runtuh di hulu lembangan Sg Kadamaian.	29
Rajah 2.7: Prinsip asas dalam pentaksiran risiko bencana.	33
Rajah 2.8: Interaksi dalam pentaksiran risiko banjir.	57
Rajah 3.1: Ringkasan kerangka kerja dalam kajian ini.	64
Rajah 3.2: Ringkasan langkah pertama dalam Fasa 1.	66
Rajah 3.3: Carta alir pemodelan bahaya banjir menggunakan HEC-RAS.	80
Rajah 3.4: Carta alir pemodelan bahaya banjir menggunakan nisbah kekerapan.	84
Rajah 3.5: Carta alir pemodelan bahaya banjir menggunakan AHP.	88
Rajah 3.6: Carta alir pengenalpastian elemen berisiko.	94
Rajah 3.7: Pendigitalan bangunan yang ada di kawasan kajian berdasarkan imej <i>Google Earth</i> .	95
Rajah 3.8: Carta alir kaedah pentaksiran kemudahterancaman banjir.	99
Rajah 3.9: Carta alir penganggaran risiko banjir.	106
Rajah 3.10: Tahap risiko dan prinsip ALARP	107
Rajah 3.11: Cadangan kriteria risiko banjir di kawasan kajian.	108
Rajah 4.1: Pecahan peratusan etnik dalam daerah Kota Belud, Sabah.	112
Rajah 4.2: Maklumat data suhu udara dan min kelembapan relatif.	115
Rajah 4.3: Gambaran keadaan litologi di kawasan dataran banjir.	116
Rajah 4.4: Peta litostratigrafi kawasan kajian.	118

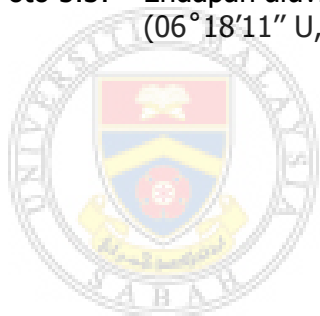
Rajah 4.5:	Peta kawasan rendah dan tinggi di kawasan Kota Belud, Sabah.	121
Rajah 4.6:	Kawasan sawah padi sebagai kawasan takungan air semula jadi.	122
Rajah 4.7:	Peta sub-lembangan sungai dan sungai utama di kawasan kajian.	124
Rajah 4.8:	Jenis peringkat sungai di kawasan kajian.	125
Rajah 4.9:	Peta pola saliran yang terdapat di kawasan kajian.	126
Rajah 4.10:	Peta tertib sungai di sekitar lembangan Sungai Kadamaian.	129
Rajah 4.11:	a. Peta faktor R dan P dalam kaedah RUSLE.	130
	b. Peta faktor LS dan K kaedah RUSLE.	131
	c. Peta faktor C dalam kaedah RUSLE.	132
Rajah 4.12:	Peta Potensi Risiko Hakisan Tanah (RPLSKC) di Kota Belud.	132
Rajah 4.13:	Potensi risiko hakisan tanah di kawasan penampungan sungai.	134
Rajah 4.14:	Rekod hujan harian dan peristiwa banjir bagi tahun sebelum Gempa Bumi Ranau 2015 (1996, 2008 dan 2014).	136
Rajah 4.15:	Rekod hujan harian dan peristiwa banjir bagi tahun selepas Gempa Bumi Ranau 2015 (2015, 2016, 2017 dan 2018).	138
Rajah 4.16:	Lokasi empat lubang gerudi dibuat untuk penyiasat tanah.	139
Rajah 5.1:	Lokasi stesen hidrologi yang berada di hulu kawasan kajian.	144
Rajah 5.2:	Purata luahan sungai setiap jam bagi Stesen Hidrologi Sungai Kadamaian dan Stesen Hidrologi Sungai Wariu.	145
Rajah 5.3:	Siri luahan tahunan maksimum (AMS) bagi Stesen Hidrologi Sungai Kadamaian dan Stesen Hidrologi Sungai Wariu.	146
Rajah 5.4:	Taburan Gumbel Menggunakan Formula Weibull untuk Stesen Sungai Kadamaian dan Stesen Sungai Wariu.	149
Rajah 5.5:	Graf Ujian Kolmogorov-Smirnov untuk mendapatkan nilai p bagi kedua-dua stesen hidrologi.	150
Rajah 5.6:	Taburan lokasi banjir di kawasan kajian.	155
Rajah 5.7:	Taburan lokasi banjir sebelum dan selepas kejadian gempa bumi.	156

Rajah 5.8:	Peta Taburan Hujan kawasan kajian.	159
Rajah 5.9:	Peta Ketumpatan Saliran kawasan kajian.	160
Rajah 5.10:	Peta Penampunan Saliran kawasan kajian.	161
Rajah 5.11:	Peta Ketinggian Topografi kawasan kajian.	164
Rajah 5.12:	Peta Indeks Kelembapan Topografi (TWI) kawasan kajian.	165
Rajah 5.13:	Peta Sudut Kecuraman Cerun kawasan kajian.	166
Rajah 5.14:	Peta Kelengkungan Cerun kawasan kajian.	167
Rajah 5.15:	Peta Litostratigrafi kawasan kajian.	171
Rajah 5.16:	Peta Siri Tanah kawasan kajian.	172
Rajah 5.17:	Peta Guna Tanah kawasan kajian.	174
Rajah 5.18:	a. Data hidrograf Sungai Kadamaian.	178
	b. Data hidrograf Sungai Wariu.	179
Rajah 5.19:	Data cerapan (garisan putus-putus) dan data simulasi (garisan) bagi Sungai Kadamaian yang telah ditentukan.	180
Rajah 5.20:	Data cerapan (garisan putus-putus) dan data simulasi (garisan) bagi Sungai Wariu yang telah ditentukan.	180
Rajah 5.21:	Pengesahan model HEC-RAS berdasarkan tahap banjir di beberapa lokasi sekitar kawasan kajian.	181
Rajah 5.22:	a. Peta kedalaman banjir tahun 2010.	184
	b. Peta kedalaman banjir tempoh ulangan 10 tahun.	185
	c. Peta kedalaman banjir tempoh ulangan 20 tahun.	186
	d. Peta kedalaman banjir tempoh ulangan 50 tahun.	187
	e. Peta kedalaman banjir tempoh ulangan 100 tahun.	188
Rajah 5.23:	Perbezaan kedalaman antara dua tempoh banjir berbeza.	189
Rajah 5.24:	Halaju banjir bagi tempoh ulangan 100 tahun.	189
Rajah 5.25:	Peta-peta tematik yang diterbitkan dari pemberat AHP.	194
Rajah 5.26:	Peta Kerentanan Banjir menggunakan model AHP.	195
Rajah 5.27:	Peta-peta tematik yang diterbitkan dari pemberat FR.	198
Rajah 5.28:	Peta Kerentanan Banjir menggunakan model FR.	198
Rajah 5.29:	Graf dan Nilai AUC bagi Peta Kerentanan Banjir model AHP.	201
Rajah 5.30:	Graf dan Nilai AUC bagi Peta Kerentanan Banjir model FR.	201
Rajah 5.31:	Peta Bahaya Banjir bagi kawasan Kota Belud, Sabah.	206

Rajah 5.32:	Graf dan Nilai AUC bagi Peta Bahaya Banjir yang dihasilkan.	207
Rajah 6.1:	Peta guna tanah kawasan kajian.	216
Rajah 6.2:	Taburan jenis bangunan yang ada di kawasan kajian.	217
Rajah 6.3:	Jenis jaringan jalan raya yang terdapat di kawasan kajian.	219
Rajah 6.4:	Peta ketumpatan bangunan hasil interpolasi jejak bangunan dalam unit km ² .	220
Rajah 6.5:	Peta ketumpatan bangunan bersama jalan raya.	222
Rajah 6.6:	Peta Indeks Kemudahterancaman Fizikal (Vf).	230
Rajah 6.7:	Peta Interpolasi Kemudahterancaman Fizikal (Vf).	231
Rajah 6.8:	Peta Indeks Kemudahterancaman Sosial (Vs).	233
Rajah 6.9:	Peta Interpolasi Kemudahterancaman Sosial (Vs).	234
Rajah 6.10:	Peta Indeks Kemudahterancaman Persekitaran (Ve).	236
Rajah 6.11:	Peta Interpolasi Kemudahterancaman Persekitaran (Ve).	237
Rajah 6.12:	Peta Indeks Kemudahterancaman Banjir (Vkeseluruhan).	240
Rajah 6.13:	Peta Interpolasi Kemudahterancaman Banjir (Vkeseluruhan).	241
Rajah 7.1:	Peta risiko banjir di kawasan Kota Belud, Sabah.	254
Rajah 7.2:	Kriteria risiko masyarakat bagi kejadian banjir di kawasan kajian.	258

SENARAI FOTO

	Halaman
Foto 2.1: Banjir lumpur di daerah Kota Belud selepas kejadian gempa bumi.	25
Foto 2.2: Bahan runtuhan yang mengalir masuk ke saluran berhampiran.	29
Foto 2.3: Bahagian pertengahan Sg Kadamaian yang berlaku pelebaran.	30
Foto 2.4: Sebelum dan selepas kejadian gempa – foto kiri dapat lihat dasar sungai dengan jelas.	31
Foto 5.1: Unit selang lapis batu pasir dengan syal di kawasan kajian ($06^{\circ}19'5''$ U, $116^{\circ}24'17''$ T) Arah penggambaran 135° .	169
Foto 5.2: Singkapan batu ricih Formasi Waruu di Kg Melangkap, Kota Belud (6.166217 U, 116.4801 T) Arah penggambaran 128° .	169
Foto 5.3: Endapan aluvium Kuaternari di bahagian tebing sungai. ($06^{\circ}18'11''$ U, $116^{\circ}26'41''$ T) Arah penggambaran 114° .	170

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI SINGKATAN

AHP	Proses Analitikal Berhierarki (<i>Analytical Hierarchy Processes</i>)
ARI	Tempoh Ulangan Banjir (<i>Annual Recurrence Interval</i>)
AUC	Keluasan di Bawah Keluk (<i>Area Under the Curve</i>)
BCT	Teknik Persempadanan Kelas (<i>Boundary Classes Techniques</i>)
CRED	Pusat Penyelidikan Epidemiologi Bencana
DEM	Model elevasi digital (<i>Digital Elevation Model</i>)
ECDF	Fungsi Taburan Empirikumulatif (<i>Empirical Cumulative Distribution Function</i>)
EU	Kesatuan Eropah (<i>European Union</i>)
EV jenis I	Nilai Ekstrem jenis I (<i>Extreme Value type I</i>)
US-FEMA	Agensi Pengurusan Kecemasan Persekutuan-Amerika (<i>United States-Federal Emergency Management Agency</i>)
FR	Nisbah Kekerapan (<i>Frequency Ratio</i>)
GEOSTAINT-K	Teknik Interpolasi Geostatistik-Kriging (<i>Geostatistical Interpolation Techniques-Krigging</i>)
GIS	Sistem Maklumat Geografi (<i>Geographic Information System</i>)
GPS	Sistem Kedudukan Global (<i>Global Positioning System</i>)
HEC-RAS	<i>Hydrologic Engineering Center's - River Analysis System</i>
IFM	Pengurusan Banjir Bersepadu (<i>Integrated Flood Management</i>)

IFSAR	<i>Interferometric Synthetic Aperture Radar</i>
IRBM	Pengurusan Lembangan Sungai Bersepadu (<i>Integrated River Basin Management</i>)
IWRM	Pengurusan Sumber Air Bersepadu (<i>Integrated Water Resource Management</i>)
KDNK	Keluaran Dalam Negara Kasar (<i>Gross Domestic Product, GDP</i>)
Kg	Kampung
KS	Kolmogorov-Smirnov
MCE	Penilaian Multi Kriteria (<i>Multi Criteria Evaluation</i>)
MSMA	Manual Saliran Mesra Alam
NADMA	Agensi Pengurusan Bencana Negara (<i>National Disaster Management Agency</i>)
NAWABS	Sistem Imbangan Air Negara (<i>National Water Balance System</i>)
PBB	Program Pembangunan Bangsa-Bangsa Bersatu (<i>United Nations Development Program, UNDP</i>)
PKF	Peta Ketumpatan Fizikal
PISMA	Pelan Induk Saliran Mesra Alam
PRAB	Program Ramalan dan Amaran Banjir
R²	Pekali penentuan (<i>Coefficient of determination</i>)
SAIFON	Sistem Pemantauan Keselamatan dan Paras Air (<i>Security and Integrated Flood Operation Network</i>)
SPI	Indeks Kuasa Saliran (Stream Power Index)
TWI	Indeks Kelembapan Topografi (Topographic Wetness Index)
UNDP	United Nations Development Program (<i>Program Pembangunan Bangsa-Bangsa Bersatu, PBB</i>)

UNDRO	Pertubuhan Bantuan Bencana Bangsa-Bangsa Bersatu (<i>United Nations Disaster Relief Organization</i>)
UNDRR	Pejabat PBB untuk Pengurangan Risiko Bencana (<i>United Nations Office for Disaster Risk Reduction</i>)
UNISDR	Strategi Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu Antarabangsa bagi Pengurangan Bencana (<i>United Nations International Strategy for Disaster Reduction</i>)
USGS	<i>United State of Geological Survey</i>
V	Kemudahterancaman (<i>Vulnerability</i>)
Ve	Kemudahterancaman Persekitaran (<i>Environment Vulnerability</i>)
Vp	Kemudahterancaman Fizikal (<i>Physical Vulnerability</i>)
Vs	Kemudahterancaman Sosial (<i>Social Vulnerability</i>)
WHO	Pertubuhan Kesihatan Dunia (<i>World Health Organization</i>)

SENARAI LAMPIRAN

	Halaman
Lampiran A: Terjemahan Terminologi dalam Kajian Pentaksiran Bahaya dan Risiko Banjir di Kota Belud	298
Lampiran B: Kompilasi Sebahagian dari Rekod Kejadian Banjir di Kawasan Kota Belud, Sabah	303
Lampiran C: Data Luahan Sungai Setiap Jam (Min, Maks dan Purata), Analisis Kekekapan Banjir & Data Hidrograf	319
Lampiran D: Pengiraan dan Hasil Analisis Pemodelan Banjir – Nisbah Kekekapan	334
Lampiran E: Pengiraan dan Hasil Analisis Pemodelan Banjir – AHP	335
Lampiran F: Borang Proforma Soal Selidik akan Persepsi (<i>perception</i>), Kesedaran (<i>awareness</i>), Kesiapsiagaan (<i>preparedness</i>) dan Tindakan (<i>action</i>) Masyarakat Setempat Terhadap Ancaman Banjir di Kawasan Kota Belud, Sabah	338
Lampiran G: Proforma Soal Selidik Kemudahterancaman Banjir Di Kawasan Kota Belud, Sabah	341
Lampiran H: Graf Taburan Hujan Sebelum dan Selepas Gempa Bumi 2015	344
Lampiran I: Hasil Analisis Ujian Makmal Bagi Setiap Lubang Gerudi (Mekanik Tanah dan Batuan)	347
Lampiran J: Kaedah Pengelasan	349
Lampiran K: Perbezaan dan gabungan pendekatan secara kualitatif dan kuantitatif untuk pentaksiran risiko banjir.	351

BAB 1

PENGENALAN

1.1 Pendahuluan

Kejadian banjir merupakan suatu fenomena tabii yang sangat kompleks dan kejadiannya sering dikaitkan dengan perubahan iklim atau monsun (Vojtek & Vojteková, 2016). Laporan dari *World Bank's Global Subnational Atlas of Poverty and Global Monitoring Database*, menjangkakan sebanyak 1.47 bilion orang di seluruh dunia terdedah secara langsung kepada risiko banjir besar (World Bank, 2020). Kira-kira 2.2 bilion atau 29% dari populasi dunia, tinggal di lokasi yang berisiko tinggi mengalami kejadian banjir dalam tempoh ulangan banjir 1 dalam 100 tahun manakala 1.47 bilion atau 19% dari populasi dunia terdedah secara langsung kepada banjir yang mempunyai kedalaman melebihi 0.15 meter (Rentschler & Salhab, 2020). Selain itu, lebih separuh dari populasi yang terdedah kepada banjir ini mempunyai risiko yang tinggi dan mampu mengancam nyawa terutamanya bagi kanak-kanak dan orang kurang upaya. Risiko banjir adalah ancaman universal kerana 189 buah negara mengalaminya setiap tahun dan kebanyakan ancaman ini berlaku di kawasan benua Asia Selatan dan Asia Timur (Rentschler & Salhab, 2020).

Dari perspektif global pula, mengikut data statistik bencana dari pangkalan data Pusat Penyelidikan Epidemiologi Bencana (CRED) (UNDRR, 2020), bencana banjir telah menyumbang peratusan terbesar iaitu sebanyak 44% berbanding bencana-bencana lain dan mengalami peningkatan bilangan kejadian secara drastik dalam tempoh data 1980 -